

ВИМІРИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ

*Л.Л. Лазебник,
доктор економічних наук,*

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

Розглянуто проблему державного регулювання банківського сектора з позиції коригування недоліків ринку та координації економічної діяльності. Сформульовано авторський підхід щодо оцінки здатності держави реалізовувати примус до виконання правил у банківській системі через запропоновану сукупність індексів, що дозволить здійснити адекватну кількісну оцінку масштабів реальної сили державного впливу на банківський сектор у країні.

Ключові слова: *державне регулювання банківського сектора, коригування недоліків ринку, державна координація економічної діяльності, банки з державною участю.*

Рассмотрена проблема государственного регулирования банковского сектора с позиции коррекции недостатков рынка и координации экономической деятельности. Сформулирован авторский подход относительно оценки способности государства реализовывать принуждение к выполнению правил в банковской системе с помощью предложенной совокупности индексов, которая позволит осуществить адекватную количественную оценку масштабов реальной силы государственного влияния на банковский сектор в стране.

Ключевые слова: *государственное регулирование банковского сектора, коррекция недостатков рынка, государственная координация экономической деятельности, банки с государственным участием.*

Постановка проблеми. Процеси трансформації світової фінансової архітекτονіки і формування нової системи глобального регулювання світових фінансів вимагають переосмислення цілого ряду положень економічної теорії, що визначають напрями соціально-економічних реформ. Певною мірою це стосується і розуміння взаємодії держави й ринку, співвідношення державного регулювання і ринкового саморегулювання в процесі координації банківського сектора. Погляди

на цю проблему науковців змінювалися залежно від серйозності невдач ринку й ефективності урядових зусиль щодо їх подолання. Остання світова фінансова криза показала доцільність і в деяких випадках безальтернативність присутності держави в банківському секторі.

Аналіз досліджень і публікацій. Окремі питання співвідношення державного регулювання та ринкового саморегулювання в банківській системі досліджували З. Васильченко, О. Дзюблюк, М. Коваленко

[3], С. Лобозинська [4], І. Лютий [1, 2], В. Міщенко [1, 2], С. Моїсєєв [5], С. Науменкова, О. Петрик, О. Хаб'юк. Однак здебільшого зазначені економісти розглядали питання координації банківництва тільки з позиції державного банківського регулювання та нагляду. Проте дослідження процесів координації у цьому секторі має резерви для подальших наукових пошуків.

Метою даної роботи є дослідження двох питань, які стосуються співвідношення регуляції та дерегуляції в банківському секторі. По-перше, наскільки активною повинна бути роль держави в цьому сегменті ринку. По-друге, щодо способів кількісного виміру цієї активності.

Виклад основного матеріалу. Неокласиками в основу розуміння взаємодії ринку й держави був закладений підхід, згідно з яким держава покликана підвищити ступінь ефективності ринку через ліквідацію його «провалів». Зазначимо, що до цього підходу були дотичними і погляди представників інших економічних шкіл. Зокрема, Кейнс та його послідовники неодноразово вказували на те, що держава під час криз повинна втручатися до механізму ринкового саморегулювання. Коли ж економіка виходить на траєкторію зростання – в ній починають діяти на повну потужність ринкові регулятори й державна

політика втрачає свою доцільність [6, с. 155]. Подібної позиції дотримувалися і німецькі неоліберали, допускаючи активне втручання держави в господарське життя в умовах збоїв в економічних процесах, що виникають внаслідок зовнішніх впливів, яких ринкова система не може самостійно подолати [7, с. 23].

Визначаючи масштаб участі держави в економіці з погляду компенсації недоліків ринку, економісти зазвичай розглядають ці механізми як такі, що діють в одній площині: більше ринку означає звуження державного впливу на економіку, і навпаки. Даний підхід визначив і методики кількісного виміру часток ринку і держави. Найбільш розповсюдженими з них, як справедливо зазначає Г.М. Пилипенко, є виміри: частки державних видатків у ВВП, визначення податкового навантаження, державного боргу [8, с.15].

Інформація про сферу державної активності в банківській системі України представлена в таблицях 1, 2. Як видно, в Україні вагома частка банків з державною участю, які потенційно спроможні (враховуючи дані про їх статутний капітал, активи та зобов'язання) виконувати належні їм функції фінансування стратегічно важливих, але непривабливих для приватного капіталу проектів.

Таблиця 1

Державна участь у банках України станом на 01.04.2013 р.

Тип банків	Назва банку	Власники істотної частки статутного капіталу банку	Частка у статутному капіталі, %
1	2	3	4
Державні банки	ПАТ «Державний ощадний банк України»	Створені за рішенням Кабінету міністрів України; капітал банків сформований з коштів державного бюджету; статут затверджений урядом України; ліквідація і зміна розміру статутного капіталу – за рішенням Кабінету Міністрів України. Найвищий орган управління – Наглядова рада (паритетна участь представників Президента України, Верховної Ради і Кабінету Міністрів)	100
	ПАТ «Державний експортно-імпорتنний банк України»		100
	ПАТ «Державний земельний банк»		100

1	2	3	4
Банки з істотною державною часткою	ПАТ «Акціонерний комерційний банк «Київ»	Міністерство фінансів України	99,9369
	ПАТ «Родовід Банк»		99,9937
	ОАТ АБ «Укргазбанк»		92,9998
	ПАТ «Український банк реконструкції і розвитку»	Державна інноваційна фінансово-кредитна установа	99,9945
	ПАТ «Комерційний банк «Хрещатик»	Головне фінансове управління Київської міської державної адміністрації	24,7894
	ПАТ «Акціонерний комерційний банк «Новий»	Державне підприємство «Конструкторське бюро «Південне»	18,3297

Джерело: [9, с. 23]

Таблиця 2

Статутний капітал, активи та зобов'язання банків з державною участю станом на 01.10.2013 р., млрд. грн.

Назва банку	Статутний капітал	Зобов'язання банків	Активи банків
ПАТ «Державний ощадний банк України»	15,54	73,75	92,32
ПАТ «Державний експортно-імпорتنний банк України»	16,45	73,09	91,09
ПАТ «Акціонерний комерційний банк «Київ»	3,57	1,37	2,13
ПАТ «Родовід Банк»	12,36	5,19	8,86
ОАТ АБ «Укргазбанк»	9,67	18,73	23,15
ПАТ «Український банк реконструкції і розвитку»	0,12	0,04	0,12
ПАТ «Комерційний банк «Хрещатик»	0,83	7,95	8,65
ПАТ «Акціонерний комерційний банк «Новий»	0,15	0,77	0,86
Банки України	180,96	1053,66	1232,43
Частка, яку посідають банки з державною участю серед усіх банків, %	32	17	21

Джерело: складено за [10]

Важливою характеристикою державної присутності в банківському секторі є частка облігацій внутрішньої державної позики (далі ОВДП). ОВДП у структурі банківських активів, а також частка ОВДП, придбана банками (табл. 3). За 2007-2012 рр. частка цінних паперів у банківських активах збільшилася більш ніж удвічі - з 4,3% до 9,3%, а обсяг ОВДП, придбаних банками –

більш ніж утричі. Лише за 2012 р. обсяг ОВДП у власності банків виріс на 7,8 млрд. грн. [11, с.10]. На кінець 2012 р. портфель ОВДП Національного банку склав 105,6 млрд. грн., що становило 56,8% від сумарного обсягу ОВДП, які перебували у обігу, а портфель ОВДП комерційних банків – 66,1 млрд. грн. та 35,6% відповідно.

ОВДП у портфелі НБУ і комерційних банків, станом на кінець року

Показник	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Загальний обсяг ОВДП, млрд. грн.	71,1	136,2	157,6	185,8
ОВДП у портфелі НБУ, млрд. грн.	42,4	64,2	84,8	105,6
Частка ОВДП у портфелі НБУ в загальній структурі ОВДП, %	59,6	47,1	53,8	56,8
ОВДП у портфелі комерційних банків, млрд. грн.	19,2	53,8	57,7	66,1
Частка ОВДП у портфелі комерційних банків у загальній структурі ОВДП, %	27,0	39,5	36,6	35,6

Джерело: складено за [11]

Проте, оперуючи цифрами, що свідчать про частку держави в банківській системі, ми неминуче залишаємо поза увагою величезну кількість параметрів, сукупність яких визначає можливість державного впливу на прийняття комерційними банками економічних рішень – спроможність держави проводити успішну економічну політику у відповідній сфері. Адже державні функції реалізуються за двома напрямками. По-перше, це виконання з огляду на суспільні цілі певних завдань. Виправлення державою «провалів ринку» у механізмі функціонування банківської системи може реалізовуватися шляхом кредитування непривабливих для приватного капіталу проектів і вирівнювання рівня розвитку окремих галузей та здійснення антикризових заходів з метою підтримки стійкості національної банківської системи. По-друге, це примус комерційних банків до виконання правил в економічній діяльності (встановлення і підтримання господарського порядку). І якщо спроможність держави коригувати недоліки ринку достатньо адекватно оцінюється показниками, що пов'язані з

масштабом і часткою ресурсів, які вона при цьому може задіяти (див. табл.1, 2, 3), то параметри, що дозволяють показати її здатність координувати економічну діяльність, тобто реалізовувати примус до виконання правил, у теорії чітко не виділяються, хоча в цьому існує потреба.

Масштаби державного впливу на банківський сектор можуть бути представлені в контексті зазначених вище напрямів, які має реалізувати державне регулювання в цьому сегменті ринку (табл. 4). Перша колонка таблиці показує актуальні вектори державного втручання в діяльність банківського сектора, сформовані на основі функцій, які виконує держава в економічній системі. Масштабність її дій залежить від наявних у її розпорядженні ресурсів. Друга колонка характеризує важелі державного впливу на прийняття економічних рішень, що забезпечує координацію. Для визначення ролі держави у механізмі координації слід вимірювати не масштаб її економічних функцій, а той вплив, який вона реалізує щодо примусу суб'єктів виконувати встановлені у суспільстві правила.

Таблиця 4

Напрями державного регулювання в банківському секторі

Коригування недоліків ринку	Координація діяльності
Забезпечення суспільної корисності банківської системи	Ліцензування
Захист прав власності	Встановлення нормативів
Антимонопольне регулювання	Регулювання цін
Боротьба з неповнотою інформації	Доступ до ресурсів центрального банку через механізм рефінансування
Підвищення фінансової стійкості банківської системи	Надання податкових пільг

Джерело: складено автором

Дискусійним і малодослідженим питанням методичного забезпечення оцінки державного впливу на прийняття комерційними банками економічних рішень є вибір оціночних показників (індикаторів).

Спираючись на вітчизняне законодавство та наукові дослідження щодо банківського регулювання, пропонуємо оцінювати вплив держави в банківському секторі через індекси, представлені в таблиці 5.

Таблиця 5

Склад компонентів індексу «Масштаби державного регулювання в банківському секторі»

Найменування індексу	Складові
Індекс забезпечення суспільної корисності	Частка держави в капіталі банківського сектора
	Частка активів державних банків в активах банківського сектора
	Частка держави у портфелі активів банківського сектора
	Частка банків серед власників ОВДП
	Податкове навантаження на суб'єктів банківського сектора
Індекс конкуренції в банківському секторі	Інтенсивність конкуренції на локальному ринку
	Ступінь домінування на ринку
	Рівень впливу групових еліт
	Розповсюдженість податкових пільг
	Доступ до ресурсів центрального банку через механізм рефінансування
Індекс захисту прав власності	Незалежність та рівень корумпованості судової системи
	Поширення рейдерства
	Можливість окремих осіб і підприємницьких структур забезпечувати виконання контрактів
Індекс інформаційної забезпеченості (моніторингу банківського сектора та кредитоспроможності потенційних позичальників)	Повнота інформації
	Вартість інформації
Індекс макроекономічного регулювання	Кількість операцій, що підлягають ліцензуванню
	Частка операцій, що підлягає ліцензуванню
	Частка регулювальних норм, які мають імперативний характер
	Послідовність регулювання
	Швидкість упровадження регулювальних заходів
	Ступінь реальної застосованості регулятивних норм і правил
	Ступінь застосованості санкцій адміністративного та фінансового характеру щодо діяльності банків
Індекс нагляду за стійкістю банківського сектора	Кількість інститутів, що встановлюють нормативи
	Характер інститутів, що встановлюють нормативи
	Кількість нормативів
	Частота звітності
	Санкції за недотримання нормативних вимог
Індекс превентивного банківського регулювання, метою якого є уникнення можливих негативних наслідків	Вимоги щодо розміру та структури капіталу банків
	Обмеження на проведення банківської діяльності
	Норми ліквідності
Індекс протекційного банківського регулювання, спрямованого на захист чого?	Створення системи гарантування повернення вкладів
	Формування резервів на покриття ризиків під активні операції
	Рефінансування банків

Джерело: складено автором

Розрахунок масштабів державного регулювання в банківському секторі ґрунтується на агрегуванні відповідних індексів, які, у свою чергу, є узагальненням індикаторів, представлених у другій колонці таблиці 4. Актуальним питанням агрегування індексів є його методичне забезпечення. У цьому процесі мають використовуватися елементи як кількісного, так і якісного аналізу, широкий спектр математичного інструментарію, що є предметом подальших досліджень. Слід

відмітити доцільність зіставлення сили державного впливу на банківський сектор з аналогічними процесами в інших сферах економіки.

Висновки. Використання зазначених підходів до індикативних характеристик державного регулювання банківського сектора дозволить здійснити адекватну кількісну оцінку масштабів реальної сили державного впливу на цей сегмент ринку, що, у свою чергу, сприятиме оптимізації процесу його регулювання.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Міщенко, В.І. Банківський нагляд : підручник / В. І. Міщенко, С. В. Науменкова. – К. : Центр наукових досліджень НБУ, Університет банківської справи НБУ, 2011. – 498 с.
2. Науменкова, С.В. Розвиток фінансового сектора України в умовах формування нової фінансової архітектури : монографія / С.В. Науменкова, В.І. Міщенко. – К. : Університет банківської справи ; Центр наукових досліджень Національного банку України, 2009. – 384 с.
3. Коваленко, М.М. Сутність і складові механізми державного регулювання банківського сектору економіки / М.М. Коваленко // Теорія та практика держ. упр.: зб. наук. пр. – Харків : Магістр, 2011. – Вип. 2 (33). – С. 182 – 191.
4. Лобозинська, С.М. Співвідношення державного регулювання та ринкового саморегулювання в процесі координації банківської системи / Лобозинська С.М. // Збірник науково-технічних праць Національного лісотехнічного університету. – 2007. – Вип.17.2. – С.184-189.
5. Моисеев, С.Р. Макропруденціальна політика: цели, инструменты и применение в России / С.Р. Моисеев // Банковское дело. - 2011. - № 5. - С. 12-21.
6. Кейнс, Дж. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. Кейнс. – М. : Гелиос , 2002. – 352 с.
7. Гутник, В.П. Политика хозяйственного порядка в Германии / В. Гутник. – М.: Экономика, 2002. – 271 с.
8. Пилипенко, Г.М. Інституціональні фактори співвідношення державної та ринкової координації економічної діяльності : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук. – Дніпропетровськ, 2012. – 36 с.
9. Ходакевич, С. Заходи державної політики в банківській сфері у світі структурної перебудови економіки / Сергій Ходакевич // Банківська справа. - 2013. - № 6. – С.18-28.
10. Банківський нагляд. Дані фінансової звітності банків України станом на 01.10.2013 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097
11. Ризики посткризового розвитку фінансового сектора України: джерела, оцінки, інструменти стабілізації. – К. : НІСД, 2013. – 43 с.

The problem of government regulation of the banking sector from the perspective of market failure correction and coordination of economic activity is considered. Views of researchers on this problem varied depending on the severity of market failures and the effectiveness of government efforts to overcome them. The latest global financial crisis has shown the feasibility and in some cases the only alternate of a presence of the state in the banking sector.

It is shown that the ability of the state to correct market failures can be estimated by using the parameters associated with the scale and part of public funds in the banking system of Ukraine. They are a participation of the state in banks of Ukraine, a share of government bonds in the structure of bank assets and a share of government issued bonds purchased by banks.

However, operating with numbers that indicate ashore of the state of the banking system, we leave aside many parameters that determine the strength of state influence on accepted commercial banks in economic decision-making- the ability of the state to carry out a successful economic policies in the banking sector. Author's approach to estimating the ability of the state to execute coercion to implementation of the rules in the banking system through a proposed set of indices (index of public utility, index of competition in the banking sector, index of property rights protection, information security index, index of macroeconomic regulation, index of supervision of banking sector stability, index of preventive banking regulation, index of protective banking regulation) that allow to make adequate quantitative assessment of the extent of the real power of state influence on the banking sector in the country is formulated.

Key words: *government regulation of the banking sector, market failure correction, government coordination of economic activities, banks with state participation.*

REFERENCES

1. *Mischenko, V.I., Naumenkova S.V.* Bankivskiy naglyad : pidruchnik / V.I. Mischenko, S.V. Naumenkova. K. : Centr naukovikh doslidjen NBU, 2011. – 498 p.
2. *Naumenkova, S.V., Mischenko V.I.* Rozvitok finansovogo sektora Ukrayini v umovakh formuvannya novoyi finansovoyi arkhitekturi / S.V. Naumenkova, V.I. Mischenko.– K. : Tcentr naukovikh doslidjen NBU, 2009. – 384 p.
3. *Kovalenko, M. M.* Sutnist i skladovi mekhanizmu derjavnogo regulyuvannya bankivskogo sektoru ekonomiky // Teoriya i praktika derjavnogo upravlinnya. – Kharkiv : Magistr, 2011. – Vol. 2 (33). – p. 182 – 191.
4. *Lobozinska, S.M.* Spivvidnoshennya derjavnogo regulyuvannya ta rinkovogo samoregulyuvannya v protsesi koordinatsiyi bankivskoyi sistemi / S.M. Lobozinska // Zbirnyk prats Natsionalnogo lisotekhnichnogo universitetu. – 2007. – Vol.17.2. – p.184-189.
5. *Moiseyev, S.R.* Makroprudentsialnaya politika: tseli, instrumenti i primeneniye v Rossiyi / S.R. Moiseyev // Bankovskoye delo. - 2011. - № 5. - P. 12-21.
6. *Keynes, J.M.* Obschaya teoriya zanyatosti, protsenta s deneg / J.M. Keyne.– M. : Gelios , 2002. – 352 p.
7. *Gutnik, V.P.* Politika khozaystvennogo porjadka v Germanii / V.P. Gutnik. – M.: Ekonomika, 2002. – 271 p.
8. *Pilipenko, G.M.* Institutsionalni faktori spivvidnoshennya derjavnoyi ta rinkovoyi koordinatsiyi ekonomichnoyi diyalnosti / G.M. Pilipenko // Avtoreferat disertatsii na zdobuttya naukovogo stupenya doktora ekonomichnikh nauk. – Dnipropetrovsk, 2012. – 36 p.
9. *Khodakevich, S.* Zakhodi derjavnoyi politiki v bankivskiy sferi u svitli strukyurnoyi perebudovi ekonomiki / S. Khodakevich // Bankivska sprava. - 2013. - № 6. – P.18-28.
10. Bankivskiy naglyad. Dani finansovoyi zvitnosti bankiv Ukrayini stanom na 01.10.2013 p. URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097
11. Riziky postkrizovogo rozvytku finansovogo sektora Ukrayini: djerela, otsinki, instrumenti stabilizatsiyi – K. : NISD, 2013. – 43 p.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2013